

Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ

ΟΜΙΛΙΑ

ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Γενομένη κατά τὴν Συνεδρίαν τῆς 22ας Μαΐου.

Ἡ ἑορτὴ τὴν ὁποίαν τελεῖ σήμερον ἡ Ἀκαδημία ἔχει τι τὸ καινοφανὲς καὶ ἀσύνηθες. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας τῆ 11 Μαρτίου 1946, ἀπεφασίσθη, τῆ προτάσει τοῦ σημερινοῦ προέδρου αὐτῆς, ἵνα εἰς τὸ μέλλον κατ' ἔτος ἐντὸς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Μαΐου τελεῖται ἐπίσημος ἑορτὴ εἰς μνήμην τοῦ μεγάλου ἀρχαίου Ἑλληνοῦ φιλοσόφου.

Ἡ ὀρισθεῖσα ἡμέρα ἔχει τὸν λόγον ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Πλάτων ἐγεννήθη τῆ 7^ῃ τοῦ μηνὸς Θαργηλιῶνος τοῦ ἔτους 427, τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ἐώρταζε καὶ ἡ ἀρχαία Ἀκαδημία. Ἡ 7^ῃ Θαργηλιῶνος τοῦ ρηθέντος ἔτους ἀπεδείχθη κατόπιν λεπτομεροῦς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ὅτι πίπτει ἐντὸς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ μηνὸς Μαΐου. Ἐπὶ πόσον χρόνον ἐώρταζον αἱ μετὰ ταῦτα Ἀκαδημαῖοι τὴν γενέθλιον ἡμέραν, δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, πάντως ἐπὶ μακρόν, διότι ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία μετὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτῆς τῷ 387 ὑπὸ τοῦ Φιλοσόφου ἐπέζησεν, ἀκμάζουσα ἢ καὶ χειμαζομένη, ἐπὶ 916 ὅλα ἔτη, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις διὰ τοῦ Ἐδίκτου αὐτοῦ τοῦ 529 μ. Χρ. διέταξε τὸ κλείσιμον τῆς Νεοπλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας κατέφυγον τότε εἰς τὴν Περσίαν.

Ἡ καθιέρωσις λοιπὸν τῆς ἀπλῆς καὶ σεμνῆς ταύτης κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Φιλοσόφου ἑορτῆς εἰς τὴν ἔνδοξον καὶ ἱεράν αὐτοῦ μνήμην, καθ' ἣν ἑορτὴν θὰ συνέρχωνται οἱ ἑταῖροι καὶ οἱ φίλοι τῆς Ἀκαδημίας διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ἐξέτασιν ἐν συντομίᾳ θεματὸς τινος ἐκ τῆς φιλοσοφίας του, ἦτο ἀπὸ πολλοῦ ἐπιβεβλημένον καθῆκον, ἀφ' ὅτου τῆ 18 Μαρτίου τοῦ 1926 ἐγνώσθη τὸ φαιδρὸν τῆς Ἀναστάσεως τῆς Ἀκαδημίας κήρυγμα.

Οὐδεὶς δὲ φόβος ὑπάρχει ὅτι θὰ ἐξαντληθῶσι ποτε τὰ θέματα ταῦτα, ὅσον χρόνον καὶ ἂν διατηρηθῆ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ὁ φιλόσοφος εἰς

τὰ πολυπληθῆ αὐτοῦ ἔργα ἔχει προφητικῶς προῖδει καὶ ἐξετάσει πᾶν σχεδὸν θέμα τοῦ νοητοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ διάνοια νὰ ἀναλογισθῆ. Ἐφήκεν εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὴν αἰωνιότητα ἕν περίλαμπρον πνευματικὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον θὰ διαφαίνεται πάντοτε ὡς μεγαλοπρεπὲς καὶ ὑπερήφανον κατασκεύασμα ἀνθρωπίνης διανοίας.

Ὁ Πλάτων ἦτο ἐκ γενετῆς εὐπατρίδης· ἐκ μὲν πατρὸς ἀνήγε τὸ γένος του εἰς τὸν Κόδρον, ἐκ μητρὸς δὲ εἰς τὸν Σόλωνα. Οὐδενὸς ἄλλου φιλοσόφου ἢ καταγωγή ἀπεδόθη εἰς θεόν, ὅπως ἀπεδόθη ἢ καταγωγή τοῦ Πλάτωνος· πατὴρ του ἐθεωρήθη ὁ Ἀπόλλων «φασὶν οὖν ὅτι φάσμα Ἀπολλωνιακὸν συνεγένετο τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ Περικτιόνη καὶ ἐν νυκτὶ φανὲν τῷ Ἀρίστωνι ἐκέλευσεν αὐτῷ μὴ μιγνύναι τῇ Περικτιόνη μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἀποτέξεως· ὁ δ' οὕτω πεποιήκεν» (Ὀλυμπιοδ. β. Πλ.). Ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελῶς ἕν τε τῇ γραμματικῇ, μουσικῇ, καὶ γυμναστικῇ, ὡς ἐξεπαιδεύοντο τότε οἱ νέοι τῶν πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν Ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν. Ἡ ἐπιμεμελημένη ἀγωγή ἧς ἔτυχεν ἔφερεν αὐτὸν πλησίον τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων. Εἶχεν ὡς φαίνεται καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως προικισθῆ μὲ σωματικὴν ἀφθονίαν, ἦτο εὐρύστερνος καὶ εὐρυμέτωπος, καὶ ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἷς τῶν διδασκάλων του, Ἀρίστων ὁ Ἀργεῖος, τὸν μετωνόμασεν ἀπὸ Ἀριστοκλῆ εἰς Πλάτωνα «διὰ τὴν εὐεξίαν» καὶ παρέμεινε τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἀναφέρεται ὅμως ὅτι εἶχεν ἀσθενῆ φωνήν, ὅτι ἦτο «ἰσχνόφωνος».

Πρὸς μητρὸς ἦτο συγγενῆς πρὸς τὸν Κριτίαν, τὸν ἀρχηγὸν τῶν τριάκοντα καὶ ἔξοχον σοφιστήν.

Αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν τὸ κέντρον τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ βίου, αἱ ἀντιθέσεις ὅμως μειαξὺ πλοῦτου καὶ πενίας, τῶν ὀλίγων καὶ τοῦ ὄχλου, εἶχον ὀξυνθῆ. Εἶναι οἱ χρόνοι καθ' οὓς παρήχθησαν τὰ ὑψίστα δημιουργήματα τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Εἶναι ἤδη μικρὸς παῖς ὁ Πλάτων κατὰ τὸ 421 π. Χ. ὅτε συνήφθη εἰρήνη μὲ τὴν Σπάρτην καὶ ἀνεφάνη πάλιν ἐλπίς εὐημερίας τινὸς διὰ τὰς Ἀθήνας. Δὲν ὑπάρχει ὅμως στιβαρὰ τις χεὶρ νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς πόλεως. Ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου παρασύρεται ἡ πόλις εἰς τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν. Τοῦτο ἀνάπτει ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ ἐπέρχεται ἡ καταστροφή τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὁ Πλάτων ἔχει ἤδη ἡλικίαν τινὰ διὰ νὰ δύναται ἀργότερον νὰ ἐνθυμῆται τὴν φοβερὰν ταύτην μεταστροφήν.

Παραδίδεται ὅτι εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν καὶ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ διαγωνισθῆ κατὰ τὰ Διονύσια διὰ τραγωδιῶν, ἢ γνωριμία του ὅμως,

εικοσαετοῦς ἤδη, μὲ τὸν Σωκράτη συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀσχολίαν μὲ ποιήματα καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ ὅσα εἶχε κάμει. Ἴσως ἡ γνωριμία του αὕτη νὰ συνετέλεσε νὰ μὴ ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὰ πολιτικά ἐν Ἀθήναις, μάλιστα μετὰ τὸ φοβερὸν τέλος τοῦ διδασκάλου του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦτον ἐπεχείρησε πολλὰ ταξίδια ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἦλθεν, ὡς νομίζεται, εἰς Αἴγυπτον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κυρήνην. Ἀκριβέστερον γνωρίζομεν τὰ ταξιδιά του εἰς Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Ἐν Σικελίᾳ ἐγνώρισε τὸν Δίωνα, τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴν εἶχε σύζυγον ὁ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν. Εἶναι μακρὰ καὶ δραματικὴ ἡ ἱστορία τῶν τριῶν τούτων ταξιδίων του καὶ περιτεύει ἐδῶ σήμερον. Τῇ ὑποκινήσει φαίνεται τοῦ Διονυσίου συνελήφθη ἐπιστρέφων εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸ δεῦτερον ταξιδιόν του ὑπὸ πειρατῶν καὶ ἐπωλήθη ἐν Αἰγίνῃ ὡς δοῦλος. Εὐτυχῶς ἐξηγόρασεν αὐτὸν ὁ Κυρηναῖος Ἀννίκερις, ὅστις ἤδη ἐγνώριζε τὸ ὄνομά του, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ἐδέχθη δὲ ὁ Ἀννίκερις τὴν ἐπιστροφὴν τῶν λύτρων, τὰ ὁποῖα οἱ φίλοι τοῦ Πλάτωνος εἶχον ἀμέσως συλλέξει, λέγων ὅτι εἶναι ὑπερήφανος διότι ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τοιοῦτον ἄνδρα. Διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἠγόρασεν ἔπειτα ὁ Πλάτων ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἥρωος ἢ θεοῦ Ἐκαδήμου—Ἀκαδήμου τὸν χώρον πρὸς ἴδρυσιν ἰδικῆς του Σχολῆς. Ὁ χώρος οὗτος φέρει σήμερον τὸ ὄνομα Καθήμια. Ἐν τῷ νέῳ τούτῳ ἰδρύματι παρέμεινε τότε διαρκῶς εἴκοσιν ἔτη ὁ Πλάτων, ἀπέχων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἀσχολούμενος μετὰ φίλων καὶ πολυαριθμῶν μαθητῶν εἰς ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς συζητήσεις.

Ἡ Ἀκαδημία αὕτη ἦτο σύλλογος πρὸς κοινὴν ἔρευναν καὶ διδασκαλίαν, ἦτο θρησκευτικὴ ἔνωσις, «θίασος» πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομά του «Μουσεῖον».

Ὁ Πλάτων διετέλεσεν ἄγαμος, ὅπως ἄγαμοι ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι μεγάλοι φιλόσοφοι, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Καρτέσιος, ὁ Σπινόζας, ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Κάντιος, ὁ Schopenhauer καὶ ἄλλοι.

Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ παλαιότερων φιλοσόφων ὑπῆρξεν ἐκ καταγωγῆς τόσον στενὸς συγγενῆς πρὸς ἄρχοντας ὅσον αὐτός, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ τὸν Ἰουλιανόν.

Δὲν ἀναμένει ἡ σεμνὴ ὁμήγουρις νὰ ἐκθέσω λεπτομερῶς τὰ περὶ τὸν Πλάτωνα ὑπάρχοντα σήμερον μεγάλα φιλογολικά καὶ φιλοσοφικά ζητήματα. Ἐλάχιστά τινα θὰ ὑπομνήσω μᾶλλον ἢ θὰ ἐκθέσω ἐκ τοῦ γενικωτέρου ἔργου καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φιλοσόφου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ πενήτηκοντα περίπου ἐτῶν ἔχει ἀρχίσει ἐν τῇ Δυτ. Εὐρώπῃ νέα τις ἀναγέννησις τῆς ἐρεύνης τοῦ Πλάτωνος ὡς συγγραφέως καὶ ὡς φιλοσόφου. Αἱ μελέται αὗται ἐξηκολούθησαν καὶ ἐνεδυναμώθησαν μάλιστα μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον. Σειρὰ μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν ἐρευνητῶν, διαφόρων ἐθνικοτήτων, θυσιάζουσιν ὅλας τὰς πνευματικὰς τῶν δυνάμεις καὶ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς τῶν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς συγγραφικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως τοῦ φιλοσόφου τούτου. Σήμερον ἀπασχολεῖ τοὺς ἐρευνητὰς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως τῶν διαλόγων. Πολλὰ ὡς πρὸς τοῦτο ἔχουσι δι' ἀτρύτων κόπων διαλευκανθῆ, πολλὰ ἄλλα ἀναμένουν ἀκόμη τὴν λύσιν τῶν, ἂν ποτε γίνῃ δυνατὴ. Ἐξετάζεται, οἰοεὶ μὲ τὸ μικροσκοπίον—ὡς εἶπεν ὁ Wilamowitz—ἡ γλῶσσα τοῦ φιλοσόφου, πρὸς χρονολογικὴν πιστοποίησιν ὠρισμένων γλωσσικῶν χρήσεων, κυρίως εἰς τὰς διαλογικὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Εἰς τὴν γλωσσικὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ 1867 ἀρξαμένην ἐξέτασιν, πρωτοπόροι ὑπῆρξαν ὁ Ἄγγλος Campbell καὶ ὁ Πολωνὸς Lutoslawski, ἐπηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ 1896—1931 αἱ μετὰ μεγάλης καρτερίας καὶ βαθύτητος γενόμεναι ἐργασίαι τοῦ ἐν Βιέννῃ καθηγητοῦ von Arnim. Ἀκόμη ὅμως βαθυτέρα καὶ πολυπλοκωτέρα νέα ἔρευνα πρὸς χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν διαλόγων ἤρχισε πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων. Ἐπιζητεῖται ἡ ἐξεύρεσις τῆς ἐξελίξεως τῶν φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν καὶ διανοημάτων τοῦ φιλοσόφου, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἐρεύνης ταύτης καὶ τῶν γλωσσικῶν χρήσεων ἐλπίζει ἡ ἐπιστῆμη νὰ καταλήξῃ ποτὲ εἰς θετικώτερα πορίσματα. Ὅσον καὶ ἂν τυχὸν φαίνωνται ἢ θὰ ἠδύναντο νὰ φανῶσι ταῦτα εἰς ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι ἐπουσιώδη καὶ μάταια, ἡ ἐπιστῆμη ὅμως ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ, τὰ θεωρεῖ χρήσιμα καὶ ἀφωσιώθη εἰς αὐτὰ καὶ ἐπιδιώκει τὴν λύσιν τῶν. Ἡ καθαρὰ ἐπιστῆμη, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος. Καὶ εἶναι μεγάλη ἀπώλεια διὰ τὰς Πλατωνικὰς μελέτας ὁ πρόωρος θάνατος (1936) τοῦ Ἰουλίου Στέντσελ (Stenzel), καθηγητοῦ τελευταῖον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης, ὅστις ἔκαμεν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ρηξικελεύθους ἐργασίας¹. Ἡ αὕτη σχεδὸν μέθοδος διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν καὶ φιλοσοφικὴν ἐξέλιξιν καὶ τοῦ ἐτέρου τῶν δύο μεγάλων δισκοῦρων φιλοσόφων, τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐφηρμόσθη ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Γερμανοῦ κα-

¹ Νεκρολογίαν αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Werner Jaeger ἐν τῷ Περιοδικῷ Gnomon τόμ. 12τφ (1936) σελ. 108 - 112.

θηγητοῦ Werner Jaeger, ὅστις ἐδίδασκε μὲν ἄλλοτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου (ἦτο καὶ τῆς ἐκεῖ Ἀκαδημίας μέλος), ἠναγκάσθη ὅμως μικρὸν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου καθεστῶτος τῷ 1933, τὸ ὁποῖον ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι κατέληξεν εἰς τὸν ὄλεθρον τῆς Γερμανίας, ἠναγκάσθη λέγω, οὐχὶ ἐκ φυλετικῶν λόγων, νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὅπου καὶ σήμερον παραμένει δρῶν καὶ τιμώμενος. Ὁ Jaeger δὲν εἶναι μόνον Ἀριστοτελικὸς ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Πλάτωνα ἡσχολήθη καὶ πολλὰς περὶ αὐτοῦ διατριβάς ἐξέδωκε, καὶ ὡς μανθάνω ὁ δεύτερος τόμος τοῦ γνωστοτάτου συγγράμματός του «Παιδεία», ἐσχάτως μόλις ἀγγλιστὶ ἐν Ἀμερικῇ ἐκδοθεὶς, ἐξετάζει ὀλόκληρος μόνον τὸν Πλάτωνα.

Εἰς τὴν Ἀναγέννησιν ταύτην τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ 50 ἐτῶν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχομεν νὰ ἐπιδείξωμεν μεγάλα καὶ ἰσάξια ἔργα πρὸς τὰ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ περὶ τοῦ φιλοσόφου γραφέντα, οὐχ ἦττον ὅμως καὶ παρ' ἡμῖν ἱκαναὶ ἐργασίαι, βιβλία καὶ ἐπιστημονικαὶ τινες ἐκδόσεις διαλόγων του ἐδημοσιεύθησαν, καταδεικνύοντα πάντα ταῦτα ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν φιλόσοφον. Ἄλλ' ἔχομεν ἰδιαιτέρως ἐν σημείῳ νὰ ἐπιδείξωμεν εἰς ταύτην τὴν διεθνῇ περὶ τὸν Πλάτωνα κίνησιν. Εἶναι αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἡμῶν προσπάθειαι πρὸς ἀνασκαφὴν καὶ ἀποκάλυψιν τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἀρχαίας Ἀκαδημίας, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐτάφη κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Φιλόσοφος. Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς τὸν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν προώρως ἀφ' ἡμῶν ἀπελθόντα διαπρεπῆ ὁμογενῆ Παναγιώτην Ἀριστόφρονα, τοῦ ὁποῖου τὰς προσπάθειαι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐθνικώτατα ἐβοήθησεν. Ὁ πλοῦσιος οὗτος Ἕλληνας διὰ γενναίων χρηματικῶν δαπανῶν ἀπεκάλυψε πολλὰ μέρη τοῦ ἱεροῦ χώρου, ἕως ὅτου ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος· εἰς τὰ εὐγενῆ δὲ ὄνειροπολήματά του ἀνήκει καὶ τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον εἶχε, καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖ ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ὁ θάνατός του, περὶ ἰδρύσεως ἐν τῷ χώρῳ τούτου Διεθνοῦς Κοινοῦ τῶν Ἀκαδημιῶν, ὅπου κατ' ἔτος θὰ συνήρχοντο ἐπὶ τινα χρόνον ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀκαδημιῶν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, πρὸς συζητήσιν διαφόρων θεμάτων ἀναγομένων εἰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καὶ σχέδια. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, καὶ μετ' αὐτῆς τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, ἐλπίζει ὅτι ἡ ἐρίτιμος χήρα Ἀριστόφρονος θὰ θελήσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ τὸ ἔργον τοῦ ἀποιχομένου, τοῦ ὁποῖου ἡ φωνὴ καὶ ἐκ τοῦ τάφου θὰ παροτρύνῃ πρὸς τοῦτο.

Ὡς πρὸς τὴν σημερινὴν ἑορτὴν, ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσω ἐν πα-

ρόδω ὅτι δὲν εἶναι μόνον ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἡ ὁποία θέλει νὰ τιμᾷ τοῦ ἰδικούς της μεγάλους ἄνδρας, τοὺς πρωτοπόρους τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Καὶ ξέναι Ἀκαδημίαι μεγάλων κρατῶν τιμῶσι κατ' ἔτος τὴν μνήμην μεγάλων αὐτῶν ἰδρυτῶν ἢ εὐεργετῶν ἢ καὶ μεγάλων ὁμοεθνῶν συγγραφέων. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς *Richelleu*, καὶ ἡ Πρωσικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἔχει—ἢ εἶχε—τὰς δύο περιφήμους ἐνιαυσίους πανηγυρικὰς αὐτῆς συνεδρίας, πρὸς τιμὴν τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς, τοῦ Μεγάλου Φριδερίκου καὶ τοῦ πρώτου διοργανωτοῦ αὐτῆς φιλοσόφου Λεϊβνίτιου, τὰς καλουμένας *Friedrichstag* καὶ *Leibniztag*, αἵτινες ἐσημείωνον κατ' ἔτος σταθμὸν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς καταστραφείσης κοσμοπόλεως. Καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ Βρεττανικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἔχει τὴν ἐτησίαν συνεδρίαν αὐτῆς πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου δραματούργου Σαίξπηρ. Καὶ ἄλλαι ἄλλας.

Οὐδὲ εἶναι δίκαιον νὰ ἀπορήσῃ τις ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν θέλει διὰ τῆς καθιερωθείσης σημερινῆς ἑορτῆς νὰ τιμῆσῃ φιλόσοφον εἰς τόσον ἀπομεμακρυσμένην ἀφ' ἡμῶν ἐποχὴν ζήσαντα. Ἄλλ' ἡ φιλοσοφία του εἶναι πάντοτε νέα καὶ πάντοτε σύγχρονος, οὐδεμίαν δὲ νεωτέραν «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν» ἢ ἄλλο βιβλίον εἰς φιλοσοφικὰς καὶ θεωρητικὰς ἐπιστήμας ἀναφερόμενον δύναται τις νὰ ἀνοίξῃ, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ ἐν τῇ συζητήσει περὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς σημερινῆς ζωῆς καὶ γνώμας ἀναφερομένας ἐκ τοῦ Πλάτωνος. Ἄλλὰ μήπως δὲν ἐνθυμούμεθα ἢ δὲν γνωρίζομεν ὅλοι τὰς μεγάλας ἑορτὰς τὰς ὁποίας πρὸ δεκαεξέτων ἐτέλεσαν οἱ Ἴταλοὶ ἐπὶ τῇ δισχιλιετῇ ἀμφιετηρίδι τῆς γεννήσεως τοῦ ἐτέρου τῶν μεγάλων ἀρχαίων ποιητῶν των, τοῦ Βεργιλίου, τοῦ μιμητοῦ τοῦ Ὀμήρου; Μεταξὺ ἄλλων ἐξέδωκαν καὶ γραμματόσημα μὲ σχετικὰς εἰκόνας καὶ στίχους ἐκ τῆς Αἰνείαςδος (Γ' 524).

Ἄλλως τε οἱ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀκαδημίᾳ δρῶντες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποβλέψωσιν εἰς ἄλλον ἀρχηγέτην, ἂν ἤθελον νὰ λάβωσιν, ὡς ἔπραξαν, ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν συνεχείᾳ καθολικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἔθνους των.

Ὁ ἐξετάζων ὁμως τὸν Πλάτωνα θὰ ἀναφέρῃ κατ' ἀνάγκην καὶ τὸν Σωκράτην, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ὁ μαθητὴς ἄνευ τοῦ διδασκάλου καὶ τανάπαλιν.

Διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, καὶ κυρίως τοῦ Πλάτωνος, ἐγένετο οἰονεὶ μεταβολὴ τις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διανόησιν καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμόν. Ἡ φιλοσοφία διεδραμάτισε πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον μεγάλης πνευματικῆς δυνάμεως ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀν-

θρωπότητα, συνδυαζομένη μὲν πάντοτε πρὸς τὰς γνώσεις τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς, ἀλλὰ πάντως καὶ πέρα τούτων ζητήματα τοῦ γενικοῦ πολιτισμοῦ ὡς συνδημιουργὸς ἀνερευνῶσα καὶ διαλευκαίνουσα.

Τοιαῦται εὐκαιρίαί καὶ στροφαί ὡς ἐκ τῆς φύσεως των δὲν δύναται νὰ εἶναι καὶ πολὺ συχναὶ καὶ συνήθεις. Ὅρμῶνται πάντοτε, ὅπως πᾶν τὸ ἔξοχον καὶ ἐκλεκτόν, ἐξ ἑνὸς ἀλλὰ ἀληθῶς ὑπερόχου, συνετοῦ καὶ δημιουργικοῦ προσώπου, ἀναλαμβάνοντος τὴν ἡγεσίαν καὶ διὰ τοῦ κύρους του προσκτωμένου ὁπαδοῦς καὶ ἀκολούθους. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Πλάτων. Οὐδεὶς τῶν μέχρι σήμερον ἀναφανέντων φιλοσόφων ἠδυνήθη νὰ υπερβάλλῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἔχει τὸ κύρος καὶ ξένων μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁ Πλάτων ἐγένετο μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, εἰς τὸν ὁποῖον διδάσκαλον ἐπίστευσε κυρίως μετὰ τὸν ἄδικον θάνατόν του. Ἄλλ' ἢ πίστις του αὕτη πρὸς ἕνα ἄνθρωπον ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἀληθινὴν καὶ ὀρθὴν φιλοσοφίαν. Διότι φιλοσοφία δύναται νὰ παραχθῇ ἐν τῷ κόσμῳ μόνον διὰ φιλοσοφικῶν ἀνδρῶν, ὅπως ἱατρικὴ διὰ ἱατρῶν. Ἄλλ' ἄφ' ἑτέρου δὲν εἶναι ὁ ἱατρὸς ἢ βάσις τῆς ἱατρικῆς, ἢ ἱατρικὴ εἶναι ἢ βάσις τοῦ ἱατροῦ. Καὶ μόνον ἐκ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἱατροῦ εἰς τὴν ἱατρικὴν λαμβάνει οὗτος τὴν ὑπόστασιν καὶ μορφήν του.

Ὁ Πλάτων συνέγραψεν ὑπὲρ τὰ πενήκοντα ἔτη, εἶναι δὲ μέγα φιλολογικὸν καὶ φιλοσοφικὸν εὐτύχημα ὅτι ἔχομεν ὅλα τὰ πολυπληθῆ ἔργα αὐτοῦ, ἐνῶ τοῦ Ἀριστοτέλους πλεῖστα ἐχάθησαν. Οὐδενὸς δὲ ἄλλου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἢ παράδοσις τοῦ κειμένου εἶναι τόσον ἀσφαλῆς ὅσον τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος. Τὸ κείμενον τοῦτο διετηρήθη τρόπον τινὰ ἱερὸν καὶ ἄθικτον. Τὰ ἔργα τοῦ Φιλοσόφου δύναται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς δραματικαὶ ποιήσεις καὶ συγχρόνως βαθεῖαι φιλοσοφικαὶ συζητήσεις. Ὁ Πλάτων εἶναι ὁ ἐπινοήσας τὸν γραφόμενον διάλογον, τοῦτο δὲ τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος ἔτυχε βραδύτερον πολλῶν μιμητῶν, ὅχι μόνον ἀρχαιοτέρων ὡς τοῦ Λουκιανοῦ, ἀλλὰ καὶ νεωτέρων ὡς τοῦ Γάλλου *Diderot*, τοῦ Γερμανοῦ *Lessing* καὶ ἄλλων. Καὶ δύναται καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπίδρασις του εἰς τὴν γενικωτέραν φιλολογίαν καὶ τὸν πολιτισμόν. Οἱ διάλογοί του εἶναι φιλοσοφικὰ δράματα, ἐνῶ αἱ τραγωδίαι εἶναι μυθικὰ δράματα. Τὰ πρόσωπα τῶν διαλόγων του εἶναι πραγματικά, πολλάκις δέ, ὡς ἐν τῷ «Συμποσίῳ», χαρακτηρίζουσιν αὐτὰ ἑαυτά. Οἱ ἀναφερόμενοι ἐνίοτε μῦθοι εἰς τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου εἶναι ἀλληγορικοὶ μὲ βαθὺ νόημα καὶ ποιητι-

κὴν χάριν, δεικνύουσιν ἀκριβῶς καὶ τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου. Πρὸς κατανόησιν τοῦ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου τῶν διαλόγων του εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τις καὶ τὴν παλαιότεραν φιλοσοφίαν. Ἄλλ' ὁ Πλάτων εἶναι ἐστία πυρὸς ἐνῶ οἱ παλαιότεροι, πλὴν ἴσως τοῦ μεγάλου Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Δημοκρίτου, εἶναι ἀκτῖνες μόνον φωτός.

Τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου εἶναι ἀποθέωσις τοῦ Σωκράτους. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ διδασκάλου του προβάλλει ὁ Πλάτων τὰ ἰδικά του διδάγματα. Οὐδεὶς μαθητὴς ἐθουσιάσθη τόσον ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου του ὅσον αὐτός. Σήμερον συζητεῖται ἀκόμη πότε ἤρχισεν ὁ Πλάτων συγγράφων, πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους ἢ μετὰ τὸν θάνατον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ φοβερὸς αὐτὸς θάνατος θὰ κατετάραξε τὴν ψυχὴν τοῦ Φιλοσόφου καὶ θὰ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀπόσχη ἀπὸ ἐνεργὸν ἀνάμειξιν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς ἀνησύχου πόλεως του. Συγχρόνως ὁμοίως θὰ ἐπλήρωσε τὴν ψυχὴν του καὶ ἀπὸ ἐπιθυμίαν νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν διὰ φιλοσοφικῶν πολιτικῶν διδασμάτων διὰ νὰ ἀνορθωθῇ. Εἶναι τοῦτο φανερόν ἐξ ὧν λέγει ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἐπιστολῇ του, ἣτις θεωρεῖται σήμερον πλέον ὡς αὐτοβιογραφία του.

Ἐκ τῆς φιλοσοφίας του ἂς ἐπιτραπῇ τέσσαρά τινα νὰ ἐξάρω, κεφαλαιωδῶς μόνον, τὰ ὁποῖα ἐπέδρασαν εἰς ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν φιλοσόφους, γονιμοποιοῦντα τὰ φιλοσοφήματά των. Καὶ ἐπιδρῶσι καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Νὰ ἐξάρω λοιπὸν

1) Τὴν περὶ Ἰδεῶν θεωρίαν, τὸ πρωτοτυπώτατον τῶν διδασμάτων τοῦ Φιλοσόφου, περὶ τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ ἄλλα, ὀλόκληρος ἡ φιλοσοφία του, ὡς περὶ ἄξονα περιστρέφονται.

2) Τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς τὴν ὑψίστην τῶν ἰδεῶν. Τὴν Ἰδέαν ταύτην ταυτίζει πρὸς τὸν Θεόν.

3) Τὴν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλίαν, τὴν ὁποῖαν ἐκθέτει ἰδίᾳ εἰς τὸν «Φαίδωνα», καὶ ἣ ὁποῖα τόσον ἐπέδρασεν εἰς τὰ χριστιανικὰ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδάγματα καὶ δόγματα

καὶ 4) τὴν θεωρίαν περὶ τῆς γνώσεως ὡς ἀναμνήσεως, τὴν ὁποῖαν καὶ εἰς ἄλλους διαλόγους εὐρίσκομεν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν «Μένωνα» διὰ μαθηματικῶν πειραμάτων ἐκθέτει καὶ ἀποδεικνύει.

Ὀλίγα τινὰ θὰ εἶπω περὶ τῶν δύο πρώτων, διὰ τὰ δύο ἄλλα τὰ ὁποῖα εἶναι εὐνοητότερα δὲν ἐπαρκεῖ ὁ χρόνος. Αἱ Ἰδέαι εἶναι ὁ αὐτοτελής καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν πραγματικὸς τύπος μιᾶς τάξεως ἐννοιῶν. Μόνον τὸ ὄντως ὄν δύναται νὰ γνωσθῇ. Ὅ,τι λοιπὸν παρέχει ἑαυτὸ εἰς

γνώσιν τοῦτο ὑπάρχει θεμελιωμένον εἰς ἓν πραγματικὸν εἶναι «μὴ ὄντι μὴν ἄγνοιαν ἐξ ἀνάγκης ἀπέδομεν, ὄντι δὲ γνώσιν» (Πολιτ. Ε', 478, c). Τὸ συγκεκριμένως γενικὸν καὶ ὁρατῶς ἀφηρημένον, τὸ πάντοτε ὅμοιον ἓν τι νι τάξει ἀντικειμένων, ὁ κανὼν τρόπον τινὰ εἰς τὸν ὅποιον δέον νὰ προσαρμόζονται ὅλα τὰ ὁμοειδῆ πράγματα εἶναι ἡ Ἰδέα (Φαίδ. 102). Συγχρόνως ὅμως ἡ ἰδέα εἶναι οὐσία, ὑπάρχουσα ἀνεξαρτήτως γνώσεως, δρῶσα, ἀσώματος, ἄχρονος καὶ μὴ ἐν τόπῳ ὑπάρχουσα. Ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ὑπόστασιν λαμβάνον περιεχόμενον τῆς γενικῆς ἐννοίας, εἶναι ἀνάμειξις αἰσθητικῶν καὶ γνωσιολογικῶν ὄρων πρὸς μυθικοὺς καὶ μεταφυσικούς. Δὲν εἶναι μόνον ὑποκειμενικὴ ἔννοια «λόγος», ἀλλὰ εἶναι τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ ὑπάρχον, «αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ» (Συμπ. 211, β). Αἱ ἰδέαι εἶναι κεχωρισμένοι («χωρὶς») ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, εὐρίσκονται ἐν μὴ αἰσθητῷ τόπῳ («ἐν οὐρανίῳ τόπῳ»). Εἶναι τὰ «παραδείγματα» τῶν πραγμάτων, τ. ἔ. τὰ αἰσθητὰ πράγματα, εἶναι σκιαὶ αὐτῶν καὶ μιμήσεις. Πρὸς τὰς ἰδέας ἔχουν μόνον συμμετοχὴν, «μέθεξις».

Ἄριστον τῆς Ἰδέας αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων δὲν ἔδωκεν εἰς τὰ συγγράμματά του. Μόνον ὁ μαθητὴς του καὶ διάδοχος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος ὥρισε τὴν Ἰδέαν ὡς «αἰτίαν παραδειγματικὴν τῶν κατὰ φύσιν αἰεὶ συνεστώτων».

Περὶ τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος δυνάμεθα νεωτερικώτερον νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἀπόπειρα νὰ τεθῆ καὶ λυθῆ ζήτημα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν πάσης φιλοσοφίας, τὸ πρόβλημα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως: πῶς εἶναι δυνατὴ γνώσις ἢ ἐπιστήμη. Ἐὰν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ μόνον τὸ γίνεσθαι εἶναι δυνατόν νὰ εὕρωμεν, ὡς ἐδόξαζεν ὁ Ἡράκλειτος, ἐν ταῖς «ιδέαις» ἀνευρίσκομεν τὸ εἶναι, τὸ ὄντως ὄν, τὸ πάντοτε ἀμετάβλητον («κατὰ ταυτὰ ὄν»). Εἰς τὰς «ιδέας» ἀνευρίσκει ὁ Πλάτων μετὰ τοῦ Παρμενίδου τὸ μόνον ἀληθὲς θέμα, περὶ τὸ ὅποιον ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ ἀσχολῆται. Ἡ ὑπαρξις τῶν ἰδεῶν δύναται μόνον νοητῶς νὰ συλληφθῆ, δὲν εἶναι ἐμπειρικῶς δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ. Ἡ σύλληψις αὕτη γίνεται ὑπαγομένων τῶν διαφόρων ὁμοίων ἀντικειμένων ὑπὸ μίαν γενικὴν ἔννοιαν.

Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Φιλοσόφου περὶ τῶν ἰδεῶν ὡς ἠθικῶν καὶ μεταφυσικῶν συγχρόνως ἐννοιῶν, φέρει εἰς ἐντελῶς νέαν θέσιν τὴν σχέσιν τοῦ δικαίου πρὸς τὴν δύναμιν, τῆς φρονήσεως πρὸς τὴν βίαν, τῆς οὐσίας πρὸς τὰ φαινόμενα. Ἐν τῇ ἐμπειρικῇ ἱστορίᾳ βλέπομεν ὅτι ἐνίοτε

ή βία γίνεται δίκαιον, ή ανάγκη φρόνησις και τὸ φαινόμενον οὐσία.

Ἐξ ὄλων τώρα τῶν ιδεῶν ή ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ή ὑψίστη γνώσις («μέγιστον μάθημα»). Εἶναι ὁ ἥλιος εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν Ἰδεῶν. Ὅπως δὲ διὰ τοῦ ἡλίου γνωρίζομεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς σώματα, οὕτω και διὰ τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ βλέπομεν ὅλας τὰς ἄλλας ιδέας εἰς τὸ ἀληθινὸν αὐτῶν φῶς, καθ' ὅσον αὕτη ή ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ διαφωτίζει αὐτὰ διὰ τὸν ἠθικὸν και τελικὸν σκοπὸν των. Καθὼς δὲ ὁ ἥλιος θερμαίνει και αὐξάνει τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα, οὕτω και πᾶν τὸ ὄν, τὸ ὑπάρχον, λαμβάνει τὴν πραγματικότητα και γονιμότητα αὐτοῦ, ἐν συντομίᾳ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἐκ τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐνεκα τούτου ή ιδέα αὕτη τοῦ ἀγαθοῦ κεῖται πέρα τοῦ εἶναι, «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας». Εἰς τὸν λαμπρὸν διάλογόν του «Φαῖδρον», περὶ τοῦ ὁποῖου διαλόγου ὁ Wilamowitz εἶπεν ὅτι ἐκάστη ἀνάγνωσις του παρουσιάζει εἰς τὸν ἀναγνώστην νέα θαύματα, εἰς τὸν Φαῖδρον λέγω και εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐβδόμου βιβλίου τῆς Πολιτείας (517, β) περιγράφεται τὸ ὑψιστον θέαμα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συγκινήσῃ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ή θέα τοῦ ἀγαθοῦ «τελευταία ή τοῦ ἀγαθοῦ ιδέα και μόγις ὀραῖσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε και καλῶν αἰτία, ἐν τε ὀρατῶ φῶς και τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἐν τε νοητῶ αὕτη κυρία ἀλήθειαν και νοῦν παρασχομένη». Ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ὁ ἔσχατος λόγος πάσης ὑπάρξεως και γνώσεως, συμπίπτει ἄρα τὸ ἀγαθὸν ὡς ή ἀνυπόθετος αἰτία πάσης ὑπάρξεως πρὸς τὴν θεότητα (Τιμ. 28 σ. 37 α). Ζήτημα προσωπικότητος τοῦ Θεοῦ δὲν ἔθεσεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Πλάτων.

Ὁ Πλάτων διὰ τῆς περὶ ιδεῶν θεωρίας του ἐπεζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν πολιτικὴν και ἠθικὴν τῆς πολιτείας, ἐπὶ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν μόρφωσιν τῶν νέων και ἐπὶ πάσας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπεζήτησε τὸν σχηματισμὸν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, δι' ὧν νὰ καθοδηγηθῆται ή πολιτεία, ἐπιλέκτων σωματικῶς, ψυχικῶς και πνευματικῶς. Διὰ τούτων ἤλπιζεν ὅτι θὰ διφκεῖτο ή πόλις, ὡς διὰ τοῦ νοῦ διοικεῖται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Τὸ πρόβλημα τῆς Πολιτείας γεννᾶται μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ κυρίως ἀπόψεως. Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς πολιτείας διήκει δι' ὄλων τῶν συγγραμμάτων του, ἀπὸ τοῦ Εὐθύφρονος μέχρι τῆς Πολιτείας και τῶν Νόμων. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἀφιέρωσεν ὁ Πλάτων τὸ μέγιστον σχεδὸν μέρος τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεώς του. Ὁ Πλάτων ἀγωνίζεται ἐνταῦθα ἐναντίον τοῦ ρεύματος. Διὰ τοῦτο και κατακρίνει τοὺς μεμορφωμένους τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ τοὺς

άποσυρομένους ἐκ τῶν κοινῶν εἰς πολυτελεῆ ἰδιωτικὸν βίον (Θεαίτητος), τοὺς ἔχοντας τὰ ἰδεώδη τῶν μετοίκων. Ἡ περὶ τοῦ προβλήματος τούτου συζήτησις γίνεται ἐμπαθῆς καὶ καταλήγει εἰς τὸν φόνον τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος ἐζήτει νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς ἐμπορικοὺς διδασκάλους γνώσεων, παίζοντας μὲ τὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα καὶ τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ἀλλὰ μὴ σεβομένους πάντοτε τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἀποροῦμεν πῶς ὁ Πλάτων ἐν τῷ «Μενεξένῳ» ἐγκωμιάζει τὴν Ἀθηναϊκὴν πολιτείαν, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα δὲν ἤρρεσκεν εἰς αὐτόν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ εἰς τὸν «Γοργίαν» (515 β. ἐξ.) κατακρίνονται αὐστηρῶς ὅλοι οἱ μεγάλοι Ἀθηναῖοι πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς (ὄχι ὅμως ὁ Ἀριστείδης), κατακρίνονται διότι δὲν ἐξεπλήρωσαν τὸ ἀληθές τοῦ κυβερνήτου καθήκον, τὸ νὰ καταστήσωσι τὸν λαὸν ἠθικὸν «προστάτης γὰρ πόλεως οὐδ' ἂν εἷς ποτὲ ἀδίκως ἀπόλοιτο ὑπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ἧς προστατεῖ» (519, β). Διὰ τοῦτο συχνὰ ἀναφέρει καὶ τὸν πανίσχυρον θεῖόν του Κριτίαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρῃ τὴν πολιτικὴν δρᾶσίν του. Τὴν παιδείαν ἐπεζήτει ὁ Πλάτων νὰ κάμῃ κρατικὴν ὑπόθεσιν, ἀκριβῶς ὅπως βλέπομεν ὅτι ἐπιζητεῖται σήμερον.

Ὁ Πλάτων ἐπεζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τοὺς συγχρόνους του, εἰς τὸν τότε κόσμον, κυρίως διὰ τῆς ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογῆς τῶν περὶ τῆς πολιτείας ἰδεῶν του. Ἐξ ὀλίγων σελίδων τῆς Πολιτείας, ἐνὸς μέρους τοῦ Σοφιστοῦ καὶ μερικῶν κεφαλαίων τοῦ Φιλήβου δύναται ὁ ἐξετάζων τὸν Πλάτωνα νὰ σχηματίσῃ πολύτιμον εἰκόνα τῶν μεγάλων σκοπῶν καὶ σκέψεων τὰς ὁποίας οὗτος εἶχεν. Θὰ ἠσθάνθῃ βεβαίως πικρίαν ὅτε εἶδεν ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ πραγμάτων ἑαυτὸν καταδικαζόμενον νὰ μείνῃ μόνον διδάσκαλος. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ ἀφιερωθῇ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν περὶ αὐτὸν συνερχομένων ἐκλεκτῶν νέων. Δὲν τὸν ἐλύπει ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν μαθητῶν ἔτρεχε πρὸς τοὺς διδάσκοντας τὴν ἐπιτετηδευμένην ρητορικὴν, πρὸς τὸν Ἰσοκράτη. Τὸ πλῆθος δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν συμπαθές καὶ μάλιστα ὡς φιλοσοφικοὶ ὄπαδοί.

Αὐτὸς διδάσκων τοὺς ὁμιλητὰς του ἤθελε νὰ τοὺς κάμῃ φιλοσόφους ἐν τῇ ἀρχικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως καὶ κατὰ τὴν Σωκρατικὴν ἀντίληψιν. "Ὁφειλον οὗτοι ἀδιαλείπτως νὰ ἐπιζητῶσι νὰ μανθάνωσι, νὰ προσκτῶνται ἰδίᾳ ἐκείνας τὰς γνώσεις αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὸ ἠθικῶς ὀρθόν, διὰ νὰ γίνωνται οὕτω εὐδαίμονες. Εὐδαίμων δὲ κατὰ τὸν

Πλάτωνα εἶναι ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ψυχικὴν γαλήνην. Ἐν τῷ Γοργία του εἰσάγει (470, ε) τὸν Πῶλον ἐρωτῶντα τὸν Σωκράτην ἐὰν θεωρῇ τὸν βασιλέα Ἀρχέλαον τὸν Περδίκκου εὐδαίμονα. Ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ ὅτι δὲν τὸ ξέρει διότι δὲν συναναστράφη μὲ αὐτόν. Ὁ Πῶλος ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀπάντησιν ταύτην. «Μόνος σου δὲν τὸ ξέρεις αὐτὸ ὅτι εἶναι εὐτυχής;» (αὐτόθεν δὲ οὐ γινώσκεις ὅτι εὐδαιμονεῖ;), ὁ Σωκράτης ὁμως προσθέτει ὅτι οὐδὲ τὸν Μέγαν βασιλέα θὰ ἐθεώρει εὐδαίμονα «καὶ ἀληθῆ δὲ ἐρῶ» λέγει «οὐ γὰρ οἶδα παιδείας ὅπως ἔχει καὶ δικαιοσύνης», διότι «ἐν τούτῳ ἢ πᾶσα εὐδαιμονία ἐστίν». Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε πρῶτος ὁ Πλάτων, πρωτοπόρος καὶ ἐν τούτῳ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, εἶναι ἢ αὐστηρὰ ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας θεμελιωτῆς μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἐὰν τις τὸν δρόμον τοῦτον δὲν δύναται ἢ δὲν θέλη νὰ πορευθῇ, δὲν δύναται κατ' αὐτόν νὰ λεχθῇ φιλόσοφος. Ὁ Πλάτων ὁμως γνωρίζει καλῶς ὅτι οἱ τελικοὶ τῶν πραγμάτων λόγοι καὶ αἱ ὑψισταί θεωραὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπιστημονικῶς νὰ ἀποδειχθῶσι. Δύνανται μόνον νὰ κατανοηθῶσι δι' ἐσωτερικῆς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς παρατηρήσεως. Διὰ τοῦ φιλοσόφου τούτου ἀπεδείχθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἄλλο τι, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ συμβαδίζουσι καὶ νὰ συνυπάρχουσι ποίησις καὶ ἐπιστήμη. Καὶ εἶναι μοναδικὸν τὸ φαινόμενον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὡς δραματικοῦ καὶ μαθηματικοῦ συγγραφέως.

Περίφημον εἶναι διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ διαύγειάν του τὸ ὕφος του. Εἰς δοκίμους συγγραφεῖς ἔχοντας ὕφος τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθησαν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἠσκῆθησαν παρατηρεῖται ὅτι τὸ ὕφος τοῦτο δι' ὄλου τοῦ βίου των δὲν μεταβάλλεται. Τοῦτο βλέπομεν εἰς συγγραφεῖς ὅπως ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ Κικέρων καὶ ὁ Σενέκας, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Ρουσσώ. Ἄλλως ὁμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐὰν τὸ ὕφος ἢ ὁ λόγος πηγάζη κατ' εὐθειᾶν ἐκ τῆς ψυχῆς των, ἐὰν ἢ τέχνη των εἶναι φύσις. Τῶν συγγραφέων τούτων τὸ ὕφος κάπως θὰ καμθῇ καὶ θὰ γηράσῃ μὲ τὴν ἡλικίαν, διότι καὶ μὲ τὴν νεότητά των ἦτο νέον. Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸν Πλάτωνα, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ μὲ τὸν Ὀλύμπιον Γκαίτε. Διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ διάλογος ἦτο τὸ φυσικὸν ὕφος, τὴν δὲ ἐπιστήμην του παρέχει εἰς ἡμᾶς μὲ τὴν ἀνταύγειαν τῆς ποιήσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς παλαιότερους του Ἡράκλειτον καὶ Παρμενίδην καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς Παῦλον καὶ Αὐγουστίνον. Τὸ ὕφος αὐτὸ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐπιτυχάνωνται ἰσχυρόταται ἐπιδράσεις ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ἢ κατανόησις τῶν λεγομένων εἶναι ἀπλουσιότης καὶ εὐκολωτάτη, τὸ ὕφος τοῦτο κατορθώνει ὥστε νὰ γρά-

φεται ἐν αὐτῷ πᾶν ὅ,τι ἀνθρώπινος νοῦς δύναται νὰ σκεφθῆ καὶ καρδία νὰ αἰσθανθῆ, καὶ δὴ καὶ κατὰ πάντα χρήσιμον εἰς τὴν περίστασιν τρόπον, τραγικὸν ἢ κωμικόν, παθητικὸν ἢ εἰρωνικόν. Ἡ φιλοσοφία μετὰ τὸν Πλάτωνα δὲν μετεχειρίσθη πλέον ἐπιτυχῶς τὸν διάλογον διὰ τὸ ἔργον τῆς, ἢ πρόοδος τῆς συνετελέσθη διὰ τοῦ κανονικοῦ πλέον πεζοῦ λόγου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη ὁ Ἄριστοτέλης, ὁ μαθητὴς του, κατέφυγε.

Ἄλλο Πλάτων δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μὲ διαρκῆ μελέτην ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ των σχηματίζουσι φιλοσοφικὸν τι σύστημα, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἀπὸ καθέδρας ἀπαγγέλλουσι ἢ εἰς βιβλία συγγράφουσι. Ὁ θέλων νὰ ἐξετάσῃ αὐτὸν ὑπὸ ἔποψιν τοῦ συστήματος του πρέπει νὰ ἐξετάσῃ ὅλα τὰ συγγράμματά του, καὶ νὰ συναθροίσῃ ἐξ ὅλων τὸ ἐκάστοτε ζητούμενον. Ὅπως ἤδη ἐλέχθη ὁ κεντρικὸς ἄξων τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ἡ θεωρία τῶν Ἰδεῶν, θεωρία ἣτις προέρχεται ἀπὸ διανοητικὸν καὶ ψυχικὸν βάθος ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐνθουσιασμόν. Ὁ Σταγίριτης εἶναι μέγας διανοητὴς ὄχι καλλιτέχνης. Ὁ Πλάτων τὰ ἔχει καὶ τὰ δύο.

Ἡ ἐμφάνισις του εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ἐπέφερε μεγάλην πνευματικὴν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα κοσμοθεωρίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀναστάτῳσιν ἢ ὁποῖα ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν καθ' ἅπαντα τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας. Κατεξανέστη κατὰ τῶν δημοσίων συνθηκῶν τοῦ βίου, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἦσαν μόνον οἱ σοφισταὶ ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν πολιτικὸν περιβάλλον (Γοργ. 519, β ἔξ.). Εἶχεν εὐρύτατα διαδοθῆ ὁ πόθος πρὸς ἠθικὴν, ὑπὸ τοῦ δικαίου διευθυνομένην διοίκησιν τῶν κοινῶν, ὁ πόθος πρὸς μίαν νέαν θρησκείαν, διότι ἡ λατρεία τῶν θεῶν εἶχε κλονηθῆ. Ὁ Πλάτων εὔρε τὸν λαόν του πρὸ μιᾶς μεγάλης κρίσεως. Διέκρινεν ὅτι ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους, ἢ ἀρχὴ τῆς διαλύσεως. Ἡθέλησε νὰ ἐρευνήσῃ τὰ αἷτια τῆς καταστάσεως ταύτης. Τὸ καθαρῶς ἠθικὸν πνεῦμα τοῦ Σωκράτους δὲν ἐφάνη ἴσως εἰς αὐτὸν ἀρκετὸν διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, καὶ νὰ δώσῃ καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύναμιν ἣτις ἐχρειάζετο πρὸς ἀναζωογόνησιν. Κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπὸ ταύτης τῆς ζωῆς ἔλειπεν ἡ θρησκευτικὴ βᾶσις, ἔλειπεν ἡ σχέσις πρὸς τὸ μεταφυσικὸν καὶ πρὸς τὸ ὑπὲρ τὰς αἰσθήσεις. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Φιλοσόφου δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν σπουδαιότατον συνδυαστὴν ζωῆς καὶ μεταφυσικῆς ἰδέας, θρησκείας καὶ πολιτισμοῦ. Ὁ σημερινὸς φιλόσο-

φος άνευρίσκει εἰς τὸν Πλάτωνα εὐκόλως τὴν θέσιν αὐτοῦ πρὸς ὅλα τὰ αἰώνια τοῦ ἀνθρώπου ζητήματα, καὶ τὸν σύνδεσμον ἢ συγγένειαν τῶν διδαγμάτων τοῦ Φιλοσόφου πρὸς αὐτά. Εἰς τὸν Γοργίαν του ἔχομεν μίαν τῶν μεγάλων ἐκείνων πνευματικῶν μαχῶν, αἱ ὁποῖαι μέχρι σήμερον διαρκοῦν. Διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Φιλοσόφου άνευρέθησαν αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι, ἐτελειοποιήθη ἡ λογικὴ ὡς ἔχουσι ταύτην τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη καὶ ὡς ἔστερέωσε διὰ δεσμῶν ἀληθινῶν διαρκέστερον αὐτὴν ἢ διάνοια τοῦ μεγάλου Σταγιρίτου.

Ἐλέχθη προηγουμένως ὅτι περίπου μίαν χιλιετηρίδα διήρκεσεν ἡ ζωὴ τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας, ἔστω καὶ ὑπὸ νεοπλατωνικὴν χροιάν. Διακρίνομεν μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν παλαιάν ἢ πρώτην Ἀκαδημίαν (347—280 πρ. Χρ.) ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Σπευσίππου άνεψιοῦ τοῦ φιλοσόφου, εἶτα τοῦ Ξενοκράτους καὶ ἄλλων, 2) τὴν μέσσην καλουμένην Ἀκαδημίαν τοῦ Ἀρκεσιλάου (316—241 πρ. Χρ.) ὅτε ἡ Ἀκαδημία πλησιάζει τὸν Σκεπτικισμόν, 3) τὴν τρίτην Ἀκαδημίαν τοῦ Καρνεάδου (214—129 πρ. Χρ.) τὴν καλουμένην νεωτέραν, 4) τὴν τετάρτην τοῦ Φίλωνος τοῦ ἐκ Λαρίσης (80 πρ. Χ.) καὶ 5) τὴν πέμπτην τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου (50 μ. Χρ.). Ἡ πέμπτη αὕτη Ἀκαδημία συνδέει πλατωνικὰ διδάγματα πρὸς περιπατητικὰ καὶ στωϊκὰ. Σημεῖον τοῦτο τῆς παρακμῆς πλέον τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐτίμων τὸν φιλόσοφον, ὁ Κικέρων παραδ. χάριν θεωρεῖ τιμὴν του νὰ λέγηται Πλατωνικός καὶ Ἀκαδημαϊκός, μεταφράζει τὸν Πρωταγόραν, καὶ τὸν Τίμαιον καὶ γράφει συγγράμματα περὶ Πολιτείας καὶ Νόμων.

Ξέναι, ἰουδαϊκαὶ καὶ ἀνατολικαὶ, ἀντιλήψεις ἐπιζητεῖται νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς Πλατωνικάς. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (30 πρ. Χρ.) προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν Παλ. Διαθήκην τῇ βοθηείᾳ τοῦ Πλάτωνος, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς δημιουργίας, καὶ οἱ πρῶτοι πατέρες καὶ φιλόσοφοι τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας (Κλήμης, Ὁριγένης) ἐκπαιδευθέντες μὲ τὰ ἐπικρατοῦντα τότε διδάγματα μεταγγίζουν τὰς πλατωνικάς ἀντιλήψεις εἰς τὰς χριστιανικάς θεωρίας περὶ Θεοῦ, περὶ κόσμου καὶ περὶ ζωῆς. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ καλοῦσι τὸν Πλάτωνα «θεῖον», τὸν Ἀριστοτέλη δὲ «δαιμόνιον», ὡς μεσολαβοῦντα μεταξὺ τοῦ «θείου» Πλάτωνος καὶ τῶν φιλομαθῶν ἀνθρώπων, ὅπως οἱ δαίμονες μεσολαβοῦν μεταξὺ Θεοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς προπαρασκευάζων διὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ

Πλάτωνος «'Αριστοτέλει προθύσας εἰς τὴν Πλάτωνος λήγειν ἱεουργίαν». Συγκρίνονται διὰ τοῦτο αἱ θεωρίαι τῶν δύο φιλοσόφων καὶ ἐπιζητεῖται νὰ εὐρεθῇ συγγένεια αὐτῶν. Διὰ τοὺς Νεοπλατωνικοὺς ὁ Πλάτων ἀπετέλει τὸν ἰδεώδη ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται παντὸς ἄλλου πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Πλωτῖνος μιμεῖται αὐτὸν τόσον πολὺ εἰς τὰ συγγράμματά του, ὥστε πολλακίς οἱ μετ' αὐτὸν δυσκολεύονται εἰς τὸ νὰ διακρίνουν τὸν Πλάτωνα ἀπὸ τὸν Πλωτῖνον. Ἡ διὰ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ διαμορφωθεῖσα διδασκαλία ἐπέδρασεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἤδη πρὸ τοῦ Πλωτῖνου. Οἱ Χριστιανοὶ πατέρες ἀνευρίσκουν εἰς τὸν Πλάτωνα ἀνωτέρας καὶ τελειότερας περὶ τοῦ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις, παρὰ ὅσον δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν εἰς πάντα ἄλλον συγγραφέα τῶν προχριστιανικῶν χρόνων. Ὁ Κλήμης καλεῖ αὐτὸν «φιλαλήθη καὶ οἶον θεοφορούμενον». Ἡ φιλοσοφία του εἶναι πολύτιμος διὰ τὸν Χριστιανισμόν, διδάσκει μίαν ἀνωτάτην θεότητα, διακρίνει τὸν νοητὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, ἀποδεικνύει τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τονίζει τὸ καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὴν ἀλήθειαν «οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνὴρ» (Πολιτ.). Καὶ αἱ περὶ τῆς πολιτείας γνῶμαι τοῦ Πλάτωνος ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Ὁ Αὐγουστίνος γνωρίσας τὸν Πλάτωνα διὰ τοῦ Κικέρωνος καὶ Ἀπουληίου μεταφέρει πολλὰ εἰς τὸ περίφημον ἔργον του *de civitate Dei*.

Καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἐν Ἀθήναις πλατωνικῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ὁ Πλάτων ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδρῶ εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ νὰ βοηθῇ εἰς τὴν λύσιν πολλῶν προβλημάτων. Μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναβίωσιν τῆς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καταργηθείσης σχολῆς, ἀναφαίνεται πάλιν εἰς τὸν πνευματικὸν οὐρανὸν ὁ Πλάτων. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος διδάσκει καὶ ἐρμηνεύει καὶ τὸν Πλάτωνα, ὁ μαθητὴς τοῦ Φωτίου ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Ἀρέθας συγκεντρώνει, ἀντιγράφει καὶ διορθώνει τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου. Ἀποτελεῖται οὕτω ὁ περίφημος Κλαρκιανὸς Πλατωνικὸς κώδιξ, ὁ νῦν ἐν Ὁξφόρδῃ ἀποκείμενος. Κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ὁ «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων» Μιχαὴλ Ψελλὸς μελετᾷ ἰδιαιτέρως τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, παραλλήλως μελετᾷ καὶ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ γεννᾶται, ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἡ διαίρεσις τῶν Βυζαντινῶν κατ' ἀρχὰς λογίων, εἶτα καὶ τῶν ξένων ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς Πλατωνικοὺς καὶ Ἀριστοτελικούς. Πόσῃν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ὁ Πλάτων φαίνεται ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Δημητρίου Κυδῶνη «περὶ τοῦ καταφρονεῖν τὸν θάνατον».

Καί εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καί εἰς τὴν Καθολικὴν ἐκκλησίαν διαδίδεται ὁ Πλατωνισμὸς διὰ πολλῶν φιλοσόφων καὶ λογίων ἀνδρῶν. Καί εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ τελευταῖος ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους πρωτοστάτης τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, ὁ εὐγενὴς Βοήθιος (480—525 μ. Χρ.) ὁ ὁποῖος κατὰ διαταγὴν τοῦ Γότθου Θεοδώριχου ἐφονεύθη, διατηρεῖ εἰς τὴν *Consolatio philosophiae* ζωντανὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας σοφίας, ὡς θρήσκευμα ἀληθινόν, ἂν καὶ αὐτὸς ἐξωτερικῶς ἦτο Χριστιανός. “Ὅτε οὗτος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῆς Παβίας ἀνέμενε τὴν θανάτωσίν του ἔγραψε τὸ μνημονευθὲν ποίημά του Παραμυθία τῆς φιλοσοφίας. Τὶ ἠσθάνετο ὁ Βοήθιος ὡς Χριστιανὸς δὲν γνωρίζομεν, τὰ δὲ συγγράμματά του ἐξετάζουν δογματικὰ μόνον ζητήματα. Ἄλλὰ τὴν παρηγορίαν διὰ τὴν ἐπικειμένην τύχην του ὁ Χριστιανὸς Βοήθιος δὲν ἐζήτησεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεανθρώπου, τοῦ λυτρωτοῦ τῶν ἁμαρτωλῶν, ἀλλὰ εἰς τὸν σοφὸν ὅστις ἐκουσίως τὴν ζωὴν του ἔθυσεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ ἐρμηνευτοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους δεικνύει κάλλιστα ὅτι εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον ὁ θάνατος τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ παρέχει πάντοτε ἀνεξάντλητον δύναμιν καὶ ἀντοχήν. Καὶ ἄλλο τι περιέχει Πλατωνικὸν τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο κατάλληλον δι’ ἡμᾶς κατὰ τοὺς χρόνους μας: “Ὅτι δηλ. ἡ αἰώνια παρούσα τοῦ Θεοῦ ἐξασφαλίζει ἐν τῇ παγκοσμίῳ ροῇ τῶν γεγονότων τὴν νίκην τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ αὐθαιρεσία τῶν τυράννων καὶ ἡ εὐτελεῆς δειλία τῶν καιροσκόπων ὄχι μόνον δὲν θριαμβεύουν πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ παροδικὴ ἐπιτυχία των εἶναι μόνον φαινομενικὴ. Διότι ὅ,τι κάμνουν εἶναι κακόν, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ μόνον τὸ ἀγαθὸν ἔχει πραγματικὴν ὑπόστασιν. Ὁ Θεός, λέγει, εἶναι τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, μόνον ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἔχει πραγματικὴν ζωὴν καὶ δύναμιν.

Ἄλλ’ ὄχι μόνον τὸν Αὐγουστῖνον ἐβοήθησαν τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου του περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πολὺ βραδύτερον χρόνους τὸν Ἄγγλον Θωμᾶν *Morus* εἰς τὴν Οὐτοπίαν του, τὸν Βάκωνα εἰς τὴν Νέαν Ἀτλαντίδα καὶ τὸν Ἴταλὸν Θωμᾶν *Campanella* εἰς τὴν Πολιτείαν τοῦ Ἡλίου.

Εἰς τοὺς Πλατωνίζοντας δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ὁ οἰονεὶ ἐπίσημος φιλόσοφος τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης, ἂν καὶ γενικώτερον θεωρεῖται Ἀριστοτελικός.

Ἄλλ’ ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος παρουσιάζεται πάλιν ὁ Πλάτων ὡς ἐλευθερωτὴς τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τὸν Σχολαστικισμόν, παρουσιάζ-

ζεται ως ήλιος, ό όποίος ούδέποτε έχασε τήν δύναμίν του· δι' αὐτοῦ ή έν 'Ιταλία 'Αναγέννησις έλαβε περιεχόμενον και μορφήν. Είται ή έποχή τών συζητήσεων περί ένώσεως τών έκκλησιών, και είς τήν σύνοδον τής Φερράρας τῷ 1438 προσήλθεν ό 'Ιωάννης Η' ό Παλαιολόγος συνοδουόμενος από τόν Πατριάρχην 'Ιωσήφ και έπτακοσίους ιεράρχας και φιλοσόφους, καθώς και από τόν περίφημον Νικόλαον Κουζανόν, τόν πρωτοπόρον τής φιλοσοφικής αναγεννήσεως έν τῇ Δυτικῇ Εύρώπῃ. Είται οί χρόνοι κατά τούς όποίους οί 'Ιταλοί άνθρωπισταί μελετῶσι μέν τήν ρωμαϊκήν των αρχαιότητα μέ τήν διακρίνουσαν αὐτήν στωϊκήν φιλοσοφίαν, αλλά καθοδηγούμενοι και έκ τών σχέσεων αὐτῶν πρός τήν 'Ανατολήν στρέφονται και πρός τήν ποιητικήν, έπιστημονικήν και φιλοσοφικήν φιλολογίαν τής αρχαίας 'Ελλάδος. 'Η μνημονευθεΐσα σύνοδος τής Φερράρας και ή τής Φλωρεντίας δίδουν μεγάλην ώθησιν είς τοῦτο, μέ τήν συμμετοχήν μάλιστα είς αὐτάς άνδρῶν οίοι ό Γεμιστός-Πλήθων και ό Βησσαρίων. 'Αλλά και ή διαρκής διείσδυσις τών Τούρκων είς τήν Εύρώπην συντελεΐ είς τοῦτο, διότι πλείστοι "Ελληνες κατέφυγον είς τήν 'Ιταλίαν. Τό σπουδαιότατον φιλοσοφικόν γεγονός τών χρόνων είται ή οίονει απόκάλυψις τών Πλατωνικῶν και νεοπλατωνικῶν συγγραμμάτων, και κατ' ακολουθίαν μία 'Αναγέννησις τών Πλατωνικῶν σπουδῶν. Αὕτη στρέφεται ένίστε και κατά τών 'Αριστοτελικῶν. 'Ορμητήριοι τής ένθουσιώδους ταύτης πλατωνικής κινήσεως είται ή Φλωρεντία, ή Φλωρεντία τών Μεδίκων. Διά τās μελέτας ταύτας συντρέχουν αί τάσεις τών χρόνων τούτων, ό πόθος νά θεωρηται ό κόσμος ως γενική τις άρμονία, πρός δέ και ή πίστις περί απόκαλύψεως τοῦ Θεοῦ είς όλας τās θρησκείας και είς τήν φιλοσοφίαν. 'Η 'Ελληνική γλώσσα μελετᾶται και διαδίδεται είς 'Ιταλίαν. Είται πρωτοπόροι είς τοῦτο ό μοναχός Βερνάρδος Βαρλαάμ, ό μαθητής του Λεόντιος Πιλᾶτος, έπειτα μεγαλώνυμοι "Ελληνες διδασκαλοι, μεταξύ τών όποίων ό Μανουήλ Χρυσολωρᾶς ό μεταφράσας πιστῶς τήν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος, και ό άνεψιός του 'Ιωάννης Χρυσολωρᾶς. 'Εν Μιλάνῳ και άλλαχού δρῶσιν ό Κωνσταντίνος Λάσκαρις και ό άνεψιός του 'Ιανός Λάσκαρις. Οὔτος ως πρεσβευτής τοῦ Λαυρεντίου τών Μεδίκων είς τόν Βαγιαζήτ Β' αγοράζει πλείστα όσα έλληνικά χειρόγραφα διά τήν Βιβλιοθήκην τής Φλωρεντίας. 'Αλλ' άνορθωτής τής Πλατωνικής φιλοσοφίας έν 'Ιταλία είται ό έκ Κωνσταντινουπόλεως Γεώργιος Γεμιστός, όστις τό όνομά του Γεμιστός μεταβάλλει είς Πλήθων διά νά έχη αὐτό όμοιότητα πρός τό Πλάτων.

Ὁ Πλήθων εἶναι ἀντιαριστοτελικός, ἰδίᾳ καταπολεμεῖ τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ Σταγίριτου. Ὁ σκοπὸς του εἶναι θεολογικὸς μᾶλλον ἢ φιλοσοφικός. Θέλει νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ὡς γενικωτέραν θρησκείαν, δυναμένην νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸν μεσαιωνικὸν δυτικὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ ἀνθρωπιστικὴν ἔποψιν. Βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ περιφήμου ἐκ Τραπεζοῦντος μαθητοῦ του Βησσαρίωνος, πολεμεῖ δὲ τὸν Ἀριστοτελικὸν Γεώργιον Τραπεζοῦντιον. Εἰς τὴν θλιβεράν ταύτην διαμάχην Πλατωνικῶν καὶ Ἀριστοτελικῶν ὁ νηφάλιος Πλατωνικός Βησσαρίων ὁμολογεῖ ὅτι παρὰ τὸν Πλάτωνα ἀγαπᾷ καὶ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ σέβεται ἀμφοτέρους τοὺς σοφωτάτους ἄνδρας. Τὸν νεαρὸν καὶ ὄρμητικὸν Ἀποστόλιον συμβουλεύει νὰ ἀποβλέπῃ μὲ σεβασμὸν πρὸς τὸν μέγαν Σταγίριτην, καὶ νὰ διεξάγῃ τὸν ἀγῶνά του δι' ἐπιχειρημάτων καὶ ὄχι δι' ὕβρεων. Ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ διαλέξεων τοῦ πλατωνικοῦ Πλήθωνος παρακινήθεις ὁ ἐνθουσιώδης Κοσμᾶς τῶν Μεδίκων ἰδρύει ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1450 τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, καὶ καθιεροῦται ἐν τῷ κόσμῳ ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ τὰ ὕψιστα πνευματικὰ ἰδρύματα. Ψυχὴ τοῦ ιδρύματος εἶναι ὁ ἀνθρωπιστὴς Μαρσίλιος Φικίνος. Οὗτος μεταφράζει ἐκ χειρογράφων ὀλόκληρον τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Πλωτῖνον εἰς κλασσικὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης διαδίδεται εὐρύτατα πλέον ὁ Πλατωνισμός. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐκδίδεται τὸ πρῶτον τῷ 1512, τριάκοντα ὀλόκληρα ἔτη μετὰ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Φικίνου, ἐκδίδεται ἐν Βενετίᾳ παρὰ τῷ Ἄλδῳ ὑπὸ τοῦ ἐκ Κρήτης Μάρκου Μουσοῦρου, ὅστις δυστυχῶς διὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀπέθανε μόλις 42 ἐτῶν, καὶ ὅμως καταλέγεται εἰς τοὺς κορυφαίους φιλόλογους τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὴν ἔκδοσίν του προσφωνεῖ ὁ Μουσοῦρος εἰς τὸν διάσημον πάππαν Λέοντα τὸν 10^{ον} ἐν περιφήμῳ καὶ μακρᾷ ῥῳδῷ, ἐν ᾧ ἐγκωμιάζει τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Λέοντα τὸν 10^{ον} εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ ὁποίου εἶχε συναθροισθῆ ὄμιλος λογίων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν ὁποῖον σπανίως ἔχει γνωρίσει ἢ ἱστορία τῶν γραμμάτων. Ἡ ῥῳδὴ αὕτη κατατάσσει τὸν Μουσοῦρον εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων ἑλληνιστῶν καὶ ποιητῶν, τὸν πρῶτον δὲ στίχον αὐτῆς ἐπέγραψεν ὁ ἀείμνηστος Ἀριστόφρων εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν ὠρολόγιον τῆς αἰθούσης ταύτης, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.

Ὁ μνημονευθεὶς ἀγὼν τῶν Πλατωνικῶν πρὸς τοὺς Ἀριστοτελικούς ἀναφέρεται ὡς ἐλέχθη εἰς θεολογικὰ ζητήματα. Οἱ Ἀριστοτελικοὶ θέλουν νὰ ἀποκαταστήσουν τὸ κύρος τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ θεολογικὴν

καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἔποψιν. Ὁ ἀγὼν ὁμῶς σὺν τῷ χρόνῳ ἐξήλθε τῶν ὀρίων τούτων καὶ ἀνεπαισθήτως κατέληξεν εἰς καθαρῶς φιλοσοφικὴν συζήτησιν. Οἱ Ἀριστοτελικοὶ εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ διχάζωνται.

Ἡ ἰδρυθεῖσα ἐν Φλωρεντία Πλατωνικὴ Ἀκαδημία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοσμᾶ τῶν Μεδίκων καὶ τοῦ Μαρσιλίου Φιτσίνου διελύθη, ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ ἰδρύματος καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ παρέμεινε καὶ διεδόθη.

Αἱ ἰδρυθεῖσαι ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι Ἀκαδημίαι (Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθωνιάς, Πατμιάς κλπ.) δὲν ἔχουν κοινόν τι πρὸς τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, εἶναι μόνον ἀνώτεροι ἐκκλησιαστικοὶ σχολαὶ παρασχοῦσαι ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸ δουλεῦον ἔθνος, ἡ σχεδιασθεῖσα δὲ ἐν Ἑλλάδι ἰδρυσις τῷ 1824 τοῦ «Ἀκαδημαϊκοῦ Καταστήματος» καθ' ὑπόδειγμα τοῦ Γαλλικοῦ *Institut de France*, ἐματαιώθη ἐκ τῶν τότε γενομένων πολεμικῶν ἀτυχημάτων.

Εἶναι μακρὰ καὶ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἱστορία τῆς ἐπιδράσεως τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοὺς νεωτέρους φιλοσόφους καὶ φυσικούς, ἀπὸ τοῦ Κοπερνίκου, Κέπλερ καὶ Γαλιλαίου μέχρι τοῦ Βάκωνος, Νεύτωνος, Σπινόζα καὶ Λεῖβνιτίου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος.

Οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα, καὶ κεφαλαιωδῶς μόνον, ἡ ἱστορία τῆς ἰδρύσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν. Ἡ Πλατωνικὴ ἐπίδρασις ἐπ' αὐτῶν ἐξησφαλίσθη διὰ τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Φιτσίνου καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ Μουσούρου. Πρὸ 140 ἐτῶν ἐσημειώθη νέα πρόοδος τῶν περὶ τὸν Πλάτωνα μελετῶν διὰ τῆς ἐξόχου μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ περιφήμου θεολόγου καὶ φιλοσόφου *Schleiermacher*. Τὰ μεγάλα πεπολιτισμένα ἔθνη ἔχουσιν οὐχὶ μίαν ἀλλὰ πλείονας μεταφράσεις ὅλων τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου. Οἱ Γερμανοὶ ἔχουν τρεῖς ἰδίαις λαμπρὰς μεταφράσεις τοῦ Φιλοσόφου, οἱ Γάλλοι ἔχουν τὴν μετάφρασιν τοῦ *V. Cousin* καὶ τῆς σειρᾶς *Budé*, οἱ Ἄγγλοι πλὴν ἄλλων τὴν ὑπὸ *Jowett* καὶ οἱ Ἴταλοὶ τὰς μεταφράσεις τοῦ *Ferrai* καὶ τοῦ *Bonghi*.

Ἐὰν συνοψίσωμεν τὰ λεχθέντα καὶ εἰς ὀλίγας προτάσεις περιλάβωμεν τὴν συμβολὴν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Πλάτων συνέβαλε σπουδαίως εἰς αὐτὸν διότι

—Ἰδρυσε τὴν κληθεῖσαν Ἀκαδημίαν ὡς σῶμα ἐπιστημονικόν.

—Ἐδίδαξε καὶ ἀνέδειξε μαθητὴν οἷος ὁ Ἀριστοτέλης, μέγαν ἐπίσης συντελεστὴν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

—'Εζωογόνησε τὴν ἀνθρωπίνην διανόησιν, κατ' ἄμεσον ἐπίδρασιν, ἐπὶ χίλια σχεδὸν ἔτη.

—'Επέδρασεν ἐπὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὰ δόγματα αὐτῆς περὶ Θεοῦ, ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, κυρίως διὰ τῶν διαλόγων αὐτοῦ Τιμαίου καὶ Φαίδωνος.

— Διεκήρυξε τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τὸν ὑψιστον σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως καὶ πράξεως.

—'Εφιλοσόφησε περὶ τοῦ ὠραίου καθ' ὑποδειγματικὸν τρόπον, καὶ ἐπέδρασεν ὄχι μόνον εἰς τὸν προφητικῶς καθορίσαντα τὴν ἰδέαν τοῦ ὠραίου εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας *Winckelmann*, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς μεγάλους καλλιτέχνας τῆς Ἀναγεννήσεως, ἰδίᾳ τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον.

—'Ανεκήρυξε τὴν παιδείαν τῶν νέων ὡς ὑπόθεσιν τῆς Πολιτείας.

— καὶ τελευταῖον καὶ σπουδαιότατον, ὅτι ἔδειξε πρῶτος τὴν ὁδὸν τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστήμης.

Μία λαμπρότης αἰωνίας νεότητος ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου τούτου. Οὐδεὶς ἔμεινεν ἀμέτοχος τοῦ πνεύματός του ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀνέγνωσαν τὰ ἔργα του καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐβοήθησαν μὲ τὰς ψυχικὰς τῶν δυνάμεις εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, φιλοσοφίαν, πολιτείαν καὶ παιδείαν. Ἐνεκα τῆς βαθύτητος τῆς φιλοσοφίας του, τῆς ἐξάρσεως τοῦ πνεύματός του καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ του ὕφους ἀπέλαυε δι' ὄλων τῶν αἰώνων καὶ ἀπολαύει καὶ σήμερον μεγάλης τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ. Ἐγένετο οἶονεὶ ὁ παγκόσμιος φιλόσοφος, διότι ὠμίλησε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὴν γλῶσσαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πόθων.

Ἄπειράριθμα εἶναι τὰ βιβλία τὰ ὅποια ἔχουν γραφῆ περὶ αὐτοῦ.

Δὲν ἀνήκει μόνον, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰς μόνην τὴν μικρὰν αὐτὴν καὶ ἔνδοξον χώραν ἣτις ηὔτύχησε νὰ παραγάγῃ τοιαῦτα πνεύματα, ἀλλὰ ἀνήκει εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια μελετῶσι καὶ σπουδάζουσι τὰ διανοήματά του. Πρέπει κυρίως ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ γνωρίσῃ τις αὐτὸν καὶ ἀγαπήσῃ, διὰ νὰ διεισδύσῃ γέρων πλέον εἰς τὴν ψυχὴν του.

Εἶναι εἷς τῶν κορυφαίων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ εἷς τῶν ἡρώων τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.